Eduskunnan sivistysvaliokunnan kuuleminen
K 2/2023 vp Hallituksen vuosikertomus 2022
Opetusneuvos Marjo Vesalainen
Päivämäärä 5.9.2023

Hallituksen vuosikertomus 2022: korkeakoulu- ja tiedepolitiikka

Ruotsin kieli valinnaiseksi kaikilla koulutusasteilla

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkintokieli on joko suomi, ruotsi tai sekä suomi että ruotsi siten kuin laissa säädetään. Tutkinnon kieli ja erillinen, kielitaitoa yleisesti mittaava opintosuoritus tuottavat erilaiset valmiudet toimia työelämässä ruotsiksi. Toisaalta, ruotsinkielisissä koulutusohjelmissa opetus ei välttämättä toteudu läheskään kokonaan ruotsiksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi joulukuussa 2022 dosentti Janne Saarikiveltä selvityksen Suomen korkeakoulujen kielikäytänteistä. Raportti julkaistiin 4.7.2023. Selvitys linjaa oikeudesta opiskeluun suomeksi ja ruotsiksi. Siinä ehdotetaan kielitaitovaatimusta ja opiskelujärjestelyjä ulkomailta rekrytoiduille opettajille, kansalliskielisestä tutkimuksesta palkitsemista ja suomenkielisissä opinto-ohjelmissa koulutettavien määrän kirjaamista yliopistojen tulossopimuksiin. Selvityksessä esitetään, että kansainvälisten opiskelijoiden määrän kasvaessa yliopistoissa on lisättävä suomen kielen opetusta ja monikielisyyttäkansalliskielten marginalisoitumisen estämiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan korkeakouluilla päättävät autonomiansa puitteissa tutkintojen ja koulutuksen sisällöistä ja opiskelijavalinnan perusteista. Valtioneuvoston asetuksessa yliopistojen tutkinnoista ja erikoistumiskoulutuksista (794/2004) sekä asetuksessa ammattikorkeakouluista (1129/2014) säädetään muun muassa opintojen mitoituksesta ja laajuudesta, tutkintojen tavoitteista ja rakenteesta sekä suorittamisesta.

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettynä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Tutkintoasetuksissa säädetään suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta osana alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon johtavia opintoja. Kielitaitovaatimuksia ei samalla tavalla sovelleta ulkomailla koulusivistyksensä saaneita. Korkeakoulu voi myös erityisestä syystä vapauttaa opiskelijan kielitaitovaatimuksista osittain tai kokonaan. Erityisiä syitä ei kuitenkaan ole asetustasolla määritelty.

Eduskunnan oikeusasiamies on yliopistojen kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskeneessa ratkaisussaan 28.11.2022 (EOAK/1493/2022, EOAK/2177/2022) pitänyt olennaisena, että kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskeva sääntely olisi riittävän selkeä ja järjestetty oikealla säädöstasolla, jotta korkeakoulut kykenisivät sen perusteella tekemään sellaisia ratkaisuja, joita sääntelyllä ylipäätään tavoitellaan tehtävän ja ratkaisut turvaisivat opiskelijoiden yhdenvertaisen kohtelun. Eduskunnan oikeusasiamies esitti opetus- ja kulttuuriministeriölle harkittavaksi toimenpiteitä kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskevan sääntelyn uudistamistarpeiden arvioimiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön tarkoituksena on täsmentää kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskevia säännöksiä osana korkeakoulujen tutkintoja koskevien säännösten muuta uudistamista kuluvan hallituskauden aikana.

Varhaiskasvatuksen opettajien koulutus

Varhaiskasvatuslain valmistelun yhteydessä arvioitiin vuonna 2018 (HE 40/2018), että varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen aloituspaikkamäärän tulisi olla vuodesta 2020 alkaen vuosittain noin tuhat

(koulutuksen läpäisyn ollessa 80%), jotta 1.1.2030 voimaan tuleva varhaiskasvatuslain (540/2018) päiväkodin henkilöstön rakennetta koskeva vaatimus (37 §) voidaan täyttää.

Koulutustavoitteisiin pääsemisen mahdollistamiseksi määrällisiä koulutustavoitteita korotettiin yliopistojen tulossopimuksissa sopimuskaudella 2021–2024, jolloin yliopistojen varhaiskasvatuksen vuosittainen tutkintotavoite nostettiin 855 tutkintoon (2017–2020 vastaava luku oli 590). Koulutustavoitteeseen ja osaamisvajeeseen vastaamiseksi varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksen aloituspaikkoja on lisätty myös tätä varten myönnetyillä lisärahoituksilla. Lisärahoituksella on toteutettu myös nk. *pätevöittäviä* opintoja, eli varhaiskasvatuksen opettajan erilliset kelpoisuuden tuottavat opinnot kasvatustieteen kandidaatin tai maisterin tutkinnon suorittaneille. Tavoitellut vuosittaiset 1000 aloituspaikkamäärää ovat ylittyneet vuosina 2021–2023, ja ne tulevat ylittymään jo myönnetyillä lisärahoituksilla ainakin vuoteen 2025 asti.

Varhaiskasvatuksen opettajankoulutusta järjestetään seitsemässä yliopistossa (Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistot sekä Åbo Akademi). Åbo Akademissa ja Helsingin yliopistossa järjestetään koulutusta ruotsin kielellä. Saamen kielen ja kulttuurin erityistarpeet huomioivaa varhaiskasvatuksen opettajankoulutusta on rahoitettu hankerahoituksella. Vuonna 2021 Oulun yliopistolle osoitettiin yliopistolain (558/2009) mukaista harkinnanvaraista rahoitusta käytettäviksi vuosina 2022–2025. Rahoituksella toteutetaan tutkinto 23:lle opiskelijalle varhaiskasvatuksen saamenkieliseen opettajankoulutukseen ja seitsemälle opiskelijalle varhaiserityiskasvatuksen saamenkieliseen opettajankoulutukseen, yhteensä 30 aloituspaikkaa.

Vuonna 2022 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi lisärahoitusta Kainuun ja Ylä-Savon osaamistarpeisiin vastaamiseksi vuodelle 2023. Avustuksella järjestetään muun muassa 40 aloituspaikkaa kolmivuotiseen varhaiskasvatuksen opettajankoulutukseen ja 20 aloituspaikkaa kaksivuotiseen varhaiskasvatuksen erityisopettajan maisterikoulutukseen.

Vuoden 2023 lisätalousarviossa varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksen lisäaloituspaikkoihin osoitetulla 6,3 miljoonalla eurolla rahoitettiin kaikkien seitsemän varhaiskasvatuksen opettajan koulutusta tarjoavan yliopiston aloituspaikkoja vuosille 2024–2025 yhteensä 360 aloittavalla opiskelijalla. Aloituspaikkoja on tarjolla sekä suomen- että ruotsinkieliseen koulutukseen. Helsingin yliopisto vastaa 240 lisäaloituspaikan toteuttamisesta syksyllä 2024 ja syksyllä 2025 ja Itä-Suomen yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Oulun yliopisto, Tampereen yliopisto, Turun yliopisto sekä Åbo Akademi vastaavat kukin 20 lisäaloituspaikan toteuttamisesta syksyllä 2024.

Varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden suoritti yliopistossa vuosina 2020–2022 yhteensä noin 1900 henkilöä ja ammattikorkeakoulussa reilut kaksituhatta henkilöä. *Varhaiskasvatuksen sosionomin* kelpoisuuden suoritti ammattikorkeakoulussa samaan aikaan lähes 200 henkilöä.
On huomioitava, että keskeisessä roolissa varhaiskasvatuksen alan osaajavajeessa on työelämä. Alan palkkaus, työolot sekä maine ja julkisuuskuva vaikuttavat siihen, hakeutuuko alan koulutuksiin motivoituneita henkilöitä, suoritetaanko opinnot loppuun ja saadaanko työtehtäviin rekrytoitua riittävästi kelpoista henkilöstöä. Nämä seikat vaikuttavat myös siihen, pysyvätkö alalle koulutetut ammattilaiset varhaiskasvatuksen tehtävissä vai hakeutuvatko he jo koulutuksen aikana tai myöhemmin työelämässä muille aloille.

Valtioneuvoston selonteko tietopolitiikasta ja tekoälystä

Valtioneuvosto on jatkanut yhteistyössä eri hallinnonalojen ja asiantuntijaorganisaatioiden kanssa tietopolitiikan ja tekoälyn eettisen näkökulman käsittelemistä selonteossa esitettyjen periaatteiden konkretisoimiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö on edistänyt tekoälyn eettisen näkökulman ja periaatteiden käsittelyä koulutusasteiden yhteisen oppimisanalytiikan viitekehyksen kehittämistyössä kansallisessa oppimisanalytiikkajaostossa. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön asettama asiantuntijaryhmä on laatinut oppimisanalytiikan viitekehyksen, joka pyrkii jäsentämään oppimisanalytiikan keskeisiä näkökulmia analytiikan tekemisen tueksi Suomessa (viitekehys on julkaistu 10.6.2021). Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on yhteistyössä suomalaisen tiedeyhteisön kanssa laatinut tutkimuseettisen ohjeen

hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK). Helsingin yliopiston ja Aalto-yliopiston johtama Suomen tekoälykeskus osallistuu aktiivisesti eurooppalaiseen ja kansainväliseen tekoälyn etiikan ja pelisääntöjen keskusteluun. Tekoälyn osalta OKM osallistui myös VN TEAS-selvitykseen algoritmiseen syrjintään liittyen.

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko

Hallitus antoi koulutuspoliittisen selonteon eduskunnalle 8.4.2021. Selonteossa linjataan koulutuksen ja tutkimuksen tavoitetila kohti 2040-lukua sekä sen saavuttamiseksi tarvittavat voimavarojen, rakenteiden ja ohjauksen muutokset. Selonteon tarkoituksena oli avata eduskunnassa ja laajemmin yhteiskunnallista keskustelua koulutuksen ja tutkimuksen merkityksestä, ongelmista ja ratkaisuista tulevaisuudessa. Selonteon haluttiin toimivan myös tulevan päätöksenteon perustana. Selonteosta käydyssä keskustelussa oli esillä mm. kotimaisten kielten sekä eurooppalaisten kielten merkitys, oppilashuollon ja opiskelijahuollon kysymykset, digitalisaation vaikutukset opetukseen ja tutkimukseen, koulupudokkaiden tuen merkitys, erilaiset koulutuskokonaisuudet (lyhyemmät/pidemmät) sekä opintokokonaisuuksien yhdistelemisen mahdollisuudet.

Selonteon jälkeen opetus- ja kulttuuriministeriössä on laadittu sivistyskatsaus, jossa luotiin kokonaiskuva opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kehityksestä sekä ministeriön virkanäkemys sivistyspolitiikan suunnasta ja tulevalla hallituskaudella tarvittavista politiikkatoimista. Aineistot ovat olleet jatkumoa koulutuspoliittisessa selonteossa esiin nostetuille kysymyksille. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen osalta keskeistä on koulutustason nostaminen sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituslain mukaisen julkisen lisärahoituksen suuntaaminen merkittäviltä osin korkeakoulujen perusrahoitukseen.

Hallitusohjelmassa on koulutustason nostamiseen liittyen kirjaus koulutustason nostamisen edellyttämästä merkittävästä aloituspaikkojen lisäämisestä korkeakouluissa ja koulutuksen suuntaamisesta aiempaa voimakkaammin ensimmäistä tutkintoa suorittaville. Hallitusohjelman mukaan T&K-rahoituksen lisäykset kohdistetaan yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa tehtävään perustutkimukseen ja soveltavaan tutkimukseen, tutkimuslaitoksille, yliopistosairaaloille sekä kilpailtuun rahoitukseen Suomen Akatemian ja Business Finlandin kautta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on ottanut hallitusohjelman linjaukset huomioon talousarviovalmistelussaan sekä korkeakoulujen ja tiedelaitosten ohjauksessa.

Hallitusohjelman mukaan hallitus laatii vaalikauden aikana kahdeksanvuotisen suunnitelman T&K-rahoituksesta ja muihin TKI-politiikkaan liittyvistä näkökohdista. Suunnitelman valmistelua johtaa tutkimus- ja innovaationeuvosto. Opetus- ja kulttuuriministeriö T&K-rahoituslain ja hallitusohjelman mukaisesti valmistelee suunnitelman yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa osallistaen laajasti tutkimustoimijoita ja elinkeinoelämää.

Kansalaisaloite psykoterapiakoulutuksen muuttamisesta maksuttomaksi

Kansalaisaloitteen johdosta seuraavien toimenpiteiden valmistelu on kuulunut sosiaali- ja terveysministeriölle.